

Nationalekonomiska klubben 1917-1951*

Nationalekonomiska klubben har utgjort ett intressant inslag i svensk nationalekonomi. Från att under sin första period ha varit främst ett forum för utbyte av idéer mellan Stockholmsekonomerna fick den under sin senare period alltmer funktionen att vara värd och plattform för utländska gästföreläsare och besökare. Den har haft stor betydelse för Stockholmsskolans tillblivelse och utveckling. Rolf G H Henriksson belyser i denna artikel några huvuddrag och episoder i klubbens historia.

Prolog

Den 1 oktober 1936 hade Stockholms nationalekonomer en mycket celebrer gäst, J M Keynes. På väg hem efter ett besök i Sovjet framträdde han i Nationalekonomiska klubben. Protokollet, fört av Ingvar Svernilson, förtäljer:

”§ 1 På inbjudan av klubben föreläste Mr. J M Keynes å Socialvetenskapliga institutet över ämnet ”My grounds for departure from orthodox economic traditions”. Föreläsningen hade anordnats med stöd från J H Palmes fond för ekonomisk upplysning och ekonomisk forskning. Vid föreläsningen närvaro ett hundratal personer.

§ 2 I anslutning till föreläsningen hade klubben anordnat middag å studenternas kårhus. I denna deltog förutom Mr och Mrs Keynes, ordf. professor Ohlin, frkn Kock, hrr Björk, Book, Cederwall, Dahlgren, Hammarskjöld, Helger, Johansson, Lager-

crantz (gäst), Lundberg, Myrdal, Rothlieb, Rooth, Suoviranta (Finland, gäst) och Wigforss samt undertecknad. Efter middagen foljde diskussion som avslutades vid 12-tiden på natten.”

Innehållet i Keynes föredrag är känt i grova drag. Protokollets knapphändiga formulering lämnar emellertid utrymme för fantasifulla hypoteser om vad som kan ha avhandlats mellan Keynes och de svenska ekonomerna.¹ Det faktum att de-

*Framställningen är en bearbetning av ett framförande i Nationalekonomiska klubben den 3 mars 1986. Jag har haft nytta av information från framlidne Pierre Guinchard, samt av samtal med Leif Björk, Gustav Cederwall, Erik Lundberg och i synnerhet Bengt Metelius. Ett stort tack går till Sven Igglund som ställt protokollboken till mitt forfarande. Ett varmt tack riktas även till klubbens nuvarande ordförande Claes-Henric Siven for stimulans och uppmuntran. Den forskning som ligger bakom uppsatsen har finansierats av Jakob Wallenbergs Fond.

¹Moggridge har publicerat Keynes föreläsningssanteckningar vilka återger stolparna till föredragets inledande del, men anger att föredragets titel var ”Further Reflections on Liquidity Preference”. Föredraget kom sedan att i vidarebearbetad form publiceras i A D Gayer (red) *The Lessons of Monetary Experience; Essays in Honour of Irving Fisher* [1937] med rubriken ”The Theory of the Rate of Interest”. Se Keynes [1973].

Fil dr ROLF G H HENRIKSSON är lärare i ekonomisk doktrinhistoria vid Nationalekonomiska institutet vid Stockholms universitet. Hans forskning omfattar bl a nationalekonomins utveckling i Sverige.

batten varade fram till midnatt talar för att den var animerad. Ohlin lär ha hälsat Keynes framträdande med orden "with the joy of recognition". Han kan därmed ha anspelat på att de svenska ekonomerna långt tidigare nått fram till den teoretiska ståndpunkt Keynes utvecklat i sin under året publicerade bok *General Theory*. Enligt en närvarandes erinringar kan det dock ha varit Keynes betoning av förväntningarna han åsyftade. Det är dock inte omöjligt att de yngre svenska ekonomerna, som utvecklat en förloppsanalytisk ansats, talade om för Keynes att de därmed ansåg sig kommit längre i sin forskning. Keynes skulle i så fall ha kunnat lyssna med viss överseende välvilja, eftersom han själv tidigare arbetat med ett förloppsteoretiskt synsätt, men sedan övergett detsamma. Något historiskt material med vars hjälp man skulle kunna rekonstruera kvällens samtal har emellertid hittills inte påträffats.

Keynes besök får anses vara höjdpunkten i Nationalekonomiska klubbens historia. Det kan dock vara av intresse att se närmare även på dess övriga verksamhet. Protokollboken som fördes över klubbens verksamhet under perioden 1917–1951 finns bevarad. Den tillåter visserligen inte någon framställning av innehållet i föredragen och diskussionerna, men ger en bild av huvuddragen i klubbens historia och tillfälle att belysa några intressanta episoder i dess utveckling. Det följande är en kortfattad redovisning av en sådan bearbetning av protokollbokens innehåll.

Klubbens start

År 1916, då Wicksell pensionerades från sin professur i Lund, tog professorskan, Anna Bugge Wicksell – som vant sig vid att ofta få rycka ut för att ordna den praktiska sidan av sin mans sociala relationer – kontakt med Eli Heckscher vid Handelshögskolan i Stockholm och hörde sig för om man inte inför Knuts förestående

återkomst till Stockholm kunde göra något för att han skulle få fortsätta att ägna sig åt nationalekonomisk forskning. Hennes önskan togs väl emot. Heckscher tog initiativet till bildandet av en ekonomisk klubb, som skulle ge Wicksell ett forum för sina idéer och samtidigt vitalisera nationalekonomisk forskning och debatt i Stockholm. Vid denna tid fanns en ganska stor grupp nationalekonomer i huvudstaden, men inget forum för rent fackmässigt internt tankeutbyte. Den ärevördiga Nationalekonomiska föreningen var främst ett forum för debatt av ekonomisk-politiska frågor där praktikens män ännu dominerade. Inte heller fanns det någon formell högre undervisning i ämnet. Handelshögskolans undervisning var visserligen väl utvecklad och omfattade inte bara föreläsningar utan även övningskurser och seminarier, men gick endast obetydligt över den elementära nivån. Cassels undervisning vid Stockholms högskola omfattade främst föreläsningar, utan några organiserade seminarier.² Den lilla övningsorienterade undervisning som gavs i form av collegier var främst till för juristernas behov.

I protokollet från klubbens första sammanträde i januari 1917 angavs syftet med klubben vara

"att sammanföra dem som ägnat sig åt vetenskapligt arbete på det nationalekonomiska området till privat tankeutbyte om de fackvetenskapliga problemen".

Till första sammanträdet hade kallelse utgått till ett tjugotal personer av vilka drygt hälften infunnit sig. Bland de närvarande märktes förutom Wicksell och Heckscher såväl Davidson som Cassel. På Heckschers förslag valde man för den yttre for-

²Under Cassels tidigare år hade viss handledning skett i seminarieliktande former inom det redan år 1903 startade Socialvetenskapliga institutet, men mer eller mindre upphört vid den tidpunkt då klubben initerades.

mens skull en ordförande och en sekreterare. Till den förra posten valdes Wicksell. Sekreterarsysslan tilldelades Fabian von Koch. Det beslöts också att enhälligt godkännande skulle krävas för inval av ytterligare medlemmar och att sammankomst skulle äga rum den tredje fredagen i var månad. Heckscher höll sedan ett föredrag om värdepappersimporten under kriget och i den efterföljande diskussionen yttrade sig alla närvarande professorer. Det framgår av det följande att det var unikt att ha fått dem alla talfört samlade.

De yttre formernas utveckling

De former för klubbens verksamhet som utvecklades vid det första mötet kom att upprätthållas mycket länge. Under den första femårsperioden träffades man under uppenbarligen mycket blygsamma och spartanska former i Handelshögskolans dåvarande lokaler vid Brunkebergstorg. Därefter blev det allt vanligare att förlägga sammanträdena till någon av medlemmarnas bostäder, varvid Heckscher ofta var värd, liksom Brisman. Detta fortsatte man med även sedan Handelshögskolan 1926 fått en egen ändamålsenlig byggnad vid Sveavägen.

När Heckscher 1932 lämnat klubbens verksamhet och en yngre krets under Ohlins ledning övertagit ansvaret, träffades man ofta i dennes bostad, men då och då även hos Myrdal och andra klubbmedlemmar. Närvaron blev dock ofta så stor att sammanträdena inte kunde härbärgeras i en privatbostad. Det var därvid naturligt att sammanträda på Handelshögskolan där direktionsrummet ställdes till förfogande, samtidigt som måltiden i samband med sammanträdet kunde intas på kårrestaurangen i det 1935 färdigställda kårhuset på Holländargatan. Även ekonomföreningens lokaler blev då och då plats för sammanträden.

Det blev snart något av en tradition att förlägga det sista vårsammanträdet till en

restaurang. I kallelsen till vårsammanträdet 1919 uppmanades medlemmarna att ta brödkort med sig till sammanträdet på Stallmästargården, där Heckscher skulle hålla föredrag "Om ändringar i folkens välstånd och deras orsaker". Sammanträdet kom dock att inställas. Det har inte stått att veta om det berodde på att nationalekonomerna redan vid den tiden var ovilliga att offra sina brödkort för ekonomisk historia. Under 1940-talet förlades ofta det sista vårsammanträdet till Gubbhyllan vid Centralstationen.

Protokollen fördes under klubbens tidiga fas med stor formell observans. Så småningom upphörde emellertid protokolljusteringen och det förefaller som om protokollet ofta skrivits ganska långt i efterhand. De är kanske med åren något mindre tillförlitliga. Emellertid upplyser de sällan något ens om klubbens formella förhandlingar, och när helst någon extra anteckning gjordes om detta torde den vara starkt vittnesgill. Man kan ibland få reda på att diskussionen var livlig. Glädjen stod dock inte alltid högt i tak när företrädena för "the dismal science" möttes. Om mötet den 9 april 1940 berättar protokollet: "Samtalet under middagen rörde mest dagens händelser och församlingen åtskiljdes tidigt".

Klubben hade de första decennierna inte någon medlemsavgift. Uttaxeringar av medlemmarna kunde dock ske vid enstaka tillfällen, t ex 1919 då klubben finansierade ett festskriftsnummer av *Ekonomisk Tidskrift* för att hylla Davidson. Vid det tillfället täcktes dock kostnaden huvudsakligen via smärre donationer från företag och förmögna privatpersoner i klubbens krets. 1936 uttaxerades för första gången en medlemsavgift och den just då i klubben invalde Gustav Cederwall utsågs till revisor. Det tycks dock inte ha blivit något permanent medlemsavgiftssystem, ty 1940 fattades ånyo ett liknande beslut. Till revisor den gången utsågs Sune Carlson. Något räkenskapsmaterial som belyser sådana sporadiskt före-

kommande "kassarörelser" tycks dock inte finnas bevarat.

Den utveckling som följde låter sig översiktligt sammanfattas i *Figur 1*.

Överst redovisas klubbens officianter. Under protokollbokens period 1917-1951 redovisas sex ordföranden och fem sekreterare. Wicksell var ordförande i fem år och följdes av Heckscher under drygt tre år, varefter Brisman höll posten fram till Ohlins tillträde. Trots sin korta formella ordförandeperiod satte dock Heckscher sin prägel på klubben under de första 18 åren. Denna period i klubbens historia benämns därför den Heckscherska. Den efterföljande Ohlinska perioden varade också i 18 år. Under protokollbokens slutskede var under en kort tid Svennilson ordförande, innan ordförandeskapet till slut övertogs av Erik Lundberg.

Kurvan över närvaron vid klubbmötena liksom stapeldiagrammet över antalet sammanträden per år talar i viss mån för sig själva. För den fortsatta framställningen kan dock noteras den låga sammanträdesfrekvensen under depressionsåren 1931-33, vilka samtidigt var ett övergångsskede mellan den Heckscherska och den Ohlinska perioden. Notera också det relativt höga närvarotalet under 1920-talets slut och dess anmärkningsvärda höjning under de första Ohlinåren. I uppsatsens summering kommer den första perioden att betraktas som en viktig förberedelseperiod för Stockholmsskolan medan den senare perioden kommer att karakteriseras som dess blomstringsperiod.

Utvecklingen under den Heckscherska perioden

Redan i början av den Heckscherska perioden tappade klubben sin karaktär av allmän mötesplats för alla högre nationalekonomer i Stockholm. Davidson som bodde i Uppsala kunde endast delta sporadiskt i klubbens möten. Det som allvarligast beskar klubbens funktion var dock

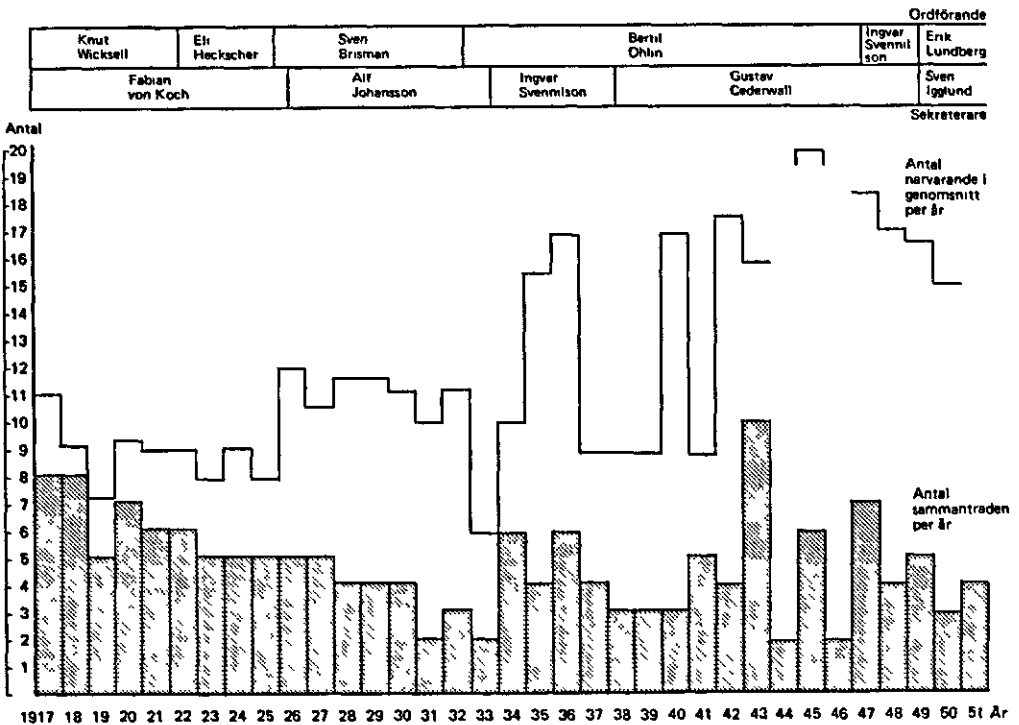
att Cassel inte permanent medverkade i klubbens debatter. Han var anmodad att tala redan vid klubbens andra sammanträde men uteblev p g a sjukdom. Han var närvarande endast vid hälften av sammanträdena under det första året, bara vid två under det andra året och till slut, 1919, endast vid ett. Vid sistnämnda tillfälle presenterade han en översikt över innehålllet i sitt då nyligen utkomna arbete *Theoretische Sozialökonomie*. Det är känt att förhållandet mellan Heckscher och Cassel inte var det bästa, men Cassel var också mycket känslig för den kritik som kom från Davidson och Wicksell. Det är möjligt att Cassel vid sitt framträdande fick ta emot en hel del av de negativa synpunkter som senare under året kom att uppenbara sig i Wicksells berömda recension.³ Efter detta sammanträde visade sig Cassel inte i klubben på nära två decennier.

Av skäl liknande Cassels kom inte heller Bagge att bli någon flitig medverkare. Visserligen stod han ännu vid denna tid nära Heckscher, men han hade svårt att förlika sig med Wicksells närvaro. De stod mycket långt från varandra ideologiskt.

Utvecklingen av klubbens medlemskrets under Heckscher bidrog till att klubben tidigt kom att få karaktären av Heckschers eget högre seminarium. Det är notabelt hur stark representationen, åtminstone före Wicksells bortgång, var för historiskt orienterade ekonomer. Utöver Heckscher själv märks Brisman som 1908 skrivit en avhandling om den svenska pappersmyntfoten under Napoleontiden och senare ägnat större delen av sin forskning till en framställning av det svenska affärsbankväsendets historia. Till samma grupp kan räknas Petander, Åmark, Boethius och Montgomery. Även många av de yngre var genom egna arbeten förtrogna med historisk forskning. Alf Jo-

³Wicksell [1919].

Figur 1 Nationalekonomiska klubben 1917-1951 - ordförande, sekreterare, antal sammanträden och närvarande.

hansson som invaldes så sent som 1924 publicerade i *Historisk Tidskrift* 1926 en uppsats om penningväsendet under Gustav Vasas tid och höll samma år även ett föredrag i klubben om detta ämne.⁴

Trots det starka inslaget av representanter för ekonomisk-historisk forskning rörde klubbens debatter före Wicksells bortgång i huvudsak teoretiska frågor eller åtminstone principiella aspekter på någon aktuell ekonomisk-politisk fråga. Denna period var en innovationsperiod för ekonomisk-politiska medel och det fanns ett starkt behov av att teoretiskt belysa dessa frågor. Det föredrag Lindahl 1925 höll om den ekonomiska politikens medel hör till denna kategori liksom ett flertal av såväl Wicksells som Heckschers föredrag, vilka berörde både ränte- och valutapolitiska problem. Inte minst Brisman var flitigt i elden på den teoretiska fronten. Ett föredrag som tilldrar sig stort

intresse var det Ohlin höll 1919 om "Varubristen och prisnivån". Brisman rapporterar i brev till Heckscher som ej var närvarande, att Ohlin slog åhörarna med häpnad.⁵

Efter Wicksells död kom paradoxalt nog klubbens debatter att få en ännu starkare ekonomisk-teoretisk orientering än tidigare. Denna utveckling berodde till stor del på att ett stort antal yngre ekonomer, däribland även en kvinna, Karin

⁴Johansson [1926].

⁵Ohlin behandlar denna händelse något inkorrekt i sina memoarer. Föredraget blev så uppskattat att man vid mötet beslöt att fortsätta diskussionen av ämnet även vid nästa sammanträde. Enligt Ohlins framställning kom Heckscher darvid att ivrigt bemöta Ohlins teser (Ohlin [1972]). Emellertid var Heckscher frånvarande även vid detta andra tillfälle. Ohlin har förväxlat mötet i klubben med ett samma termin hållet seminariesammanträde vid Handelshögskolan.

Kock, vid denna tid kom att inväljas. Den förnyelse som nu skedde i klubbens historia är dock främst knuten till en mot de äldre fronderande trojka bestående av Erik Lindahl, Alf Johansson och Gunnar Myrdal. Visserligen hade både Alf Johansson och Lindahl kommit med i klubben före Wicksells bortgång, men deras egentliga insatser för dess utveckling inträffade först efter det att Myrdal invalts 1926.

Det kan noteras att Ohlin inte var med i denna grupp. Han höll visserligen under 1920-talets senare hälft ett antal föredrag i klubben men hans kontinuerliga medverkan i dess debatter förhindrades av att han efter 1924 under en femårsperiod upprätthöll en professur vid Köpenhamns universitet.

De yngre ekonomerna

Den första rapporterade kraftmätningen mellan de yngre ekonomerna och Heckscher och de övriga äldre medlemmarna i Nationalekonomiska klubben ägde rum 1928. Den torde bli ha sitt ursprung i Keynes pamflett *The End of Laissez-Faire*.⁶ Denna skrift föranledde de av Weber och Hägerström påverkade Myrdal och Alf Johansson att planera en liknande skrift avsedd som kritik av de äldre svenska ekonomernas vetenskapssyn, varmed dessa legitimerade sin liberala ideologi och sina ekonomisk-politiska ståndpunkter. Det blev till slut Myrdal som ensam genomförde detta författarskap. 1930 publicerade han *Vetenskap och politik i nationalekonomin*. Den första fasen i detta arbete genomförde Myrdal som en serie doktrinhistoriska föreläsningar våren 1928. Med detta material framträdde han i klubben i början av 1928. Vid detta tillfälle kom det uppenbarligen till drabbning mellan Myrdal och Heckscher.

I sin recension av Myrdals ovan nämnda bok berättar Brisman:⁷

”En dag för ungefär två år sedan hölls ett märkligt sammanträde i vår nationalekonomiska diskussionsklubb i Stockholm. Här hade vi äldre nationalekonomer i årtal gått och solat oss i vår egen fortrafflighet, fyllda av en oskrymd inbördes beundran, övertygade om att vi äntligen funnit den enda Sanna och Rätta nationalekonomiska åskådningen. Och så kommer Gunnar Myrdal, då för tiden en ung docent, om vilken jag för min del ej visste mycket mer än att han disputerat på en briljant avhandling, och vänder figurligt talat upp och ned på oss allesammans. Hans anförande var ett enda glödande straffal mot allt vad vi ansett vara det allra värdefullaste i vår ekonomiska upplysningsverksamhet, och han visade sig hava en skara entusiastiska anhängare bland de ännu yngre, som voro utom sig av indignation framför allt över Cassels, Heckschers och mina egna skrivelser. Alla våra gamla kära begrepp med ’maximalt välstånd’ och ’effektivitet’ i spetsen, för att ej tala om ’befolkningsoptimum’ och ’den nationalekonomiskt riktiga fördelningen av produktionskrafterna’, ’nationalinkomst’, ’prisnivå’ och allt möjligt annat – allt detta rok som stickor och strån i luften, till dess man till slut ej visste om man stod på huvudet eller på fötterna.”

Vad som hände vid detta tillfälle kan sägas vara den yngre svenska ekonomgenerationens åtminstone symboliska självständighetsförklaring gentemot den äldre. Visserligen hade Lindahl och Myrdal tidigare varit så pass ”uppkäftiga” på Bagges lic-seminarium att Bagge till slut fann sig tvungen att be dem avstå från fortsatt närvaro. Det var emellertid Heckscher som var den stora parricidala utmaningen. Som ett mycket anmärkningsvärt faktum bör tilläggas att Bagge vid det ovan refererade tillfället faktiskt anslöt sig till ”ungturkarna”. Bagges position var i många ekonomisk-politiska frågor sådan att han knappast gör skäl för benämningen ”vår svenske Pigou”.

Det bör också noteras att Ohlin, trots att han inte var närvarande, anslöt sig till

⁶Keynes [1926].

⁷Brisman [1930].

den emancipation som nu ägde rum. En tidig, rent intellektuell frigörelse från Heckscher genomförde han redan före sin doktorsgrad under perioden 1917-24. Efter det att han kommit till Köpenhamn började han i såväl dansk som svensk press även visa stora sympatier för Keynes ifrågasättande av de liberala doktriner som Heckscher försvurit sig så starkt till.

Någon synlig yttre distansmarkering mellan Heckscher och Ohlin kom dock först sent till synes. Ännu 1929 när Heckscher avgick från sin nationalekonomiska professur vid Handelshögskolan valde han Ohlin som sin närmast självklare efterträdare. Någon öppen schism mellan dem uppstod inte förrän Ohlin efterträtt Heckscher.⁸

Det bör till slut tilläggas att självständighetsmarkeringen från de yngres sida inte omfattade Stockholmskolans allra yngsta generation. Palander, Lundberg och Svennilson var vid denna tidpunkt endast på proseminariestadiet i sina studier. I klubben invaldes dessa ynglingar först efter emancipationsåret. Palander invaldes 1930, Lundberg 1931 och Svennilson 1933. Det är däremot intressant att notera att mellanduon var med 1928. Alf Johansson var som nämnts knappast en mindre "enfant terrible" för Heckscher än Myrdal. Dessutom synes Dag Hammarskjöld ha tillhört den oppositionella gruppen 1928. Han hade efter sina första nationalekonomiska studier för Brock i Uppsala, hösten 1927 vistats i Cambridge hos Keynes och återkommit med en licentiat avhandling om utilismen. Det var ett ämne som passade väl in vid Myrdals emancipationsföredrag som också handlade om utilismen.

I de yngres revolt mot de äldre var det ännu 1928 inte fråga om någon ny genomtänkt teoretisk position. Det ovannämnda mötet slutade med att man betygade varandra att man egentligen var överens. Oenigheten skulle således endast ha gällt vad det var man var överens om. Men Myrdal

hade visat de övriga yngre att man inte behövde vara bunden av de äldres tänkande utan var fri att hämningslöst vraka och välja i det tankegods man ärvde. Själv hade han visat viktiga nya utgångspunkter i sin avhandling från 1927.

Viktiga steg framåt togs redan under 1929 och 1930 av Ohlin och Lindahl. Även den yngsta generationen representerad av Erik Lundberg gjorde sistnämnda år sin första positionsmarkering. För att det teoretiska nytänkandet skulle få sin fulla vidareutveckling och formulering krävdes emellertid ett katalyserande moment. Ett sådant inträffade hösten 1931 när Sverige suspenderade sin anslutning till guldstandarden. Detta utlöste ett händelseförlopp i klubbens krets med en något tillspetsad utveckling.

I samband med att Karin Kock i slutet av oktober, en månad efter den dramatiska suspenderingen, höll ett föredrag om valutakrisen väcktes ett förslag om att nationalekonomerna borde gå ut offentligt och presentera en enad ståndpunkt för att underlätta för landets ekonomisk-politiska ledning att bemästra det krisläge som uppstått. Myrdal fick i uppdrag att utarbeta ett förslag till skrivelse som sedan den ledande gruppen ekonomer skulle ta ställning till.⁹

Den debatt som fördes när Myrdals utkast till skrivelse presenterades är mycket intressant beträffande skillnaderna mellan det äldre och det nyare synsättet. Det rådde överraskande nog inte någon direkt oenighet beträffande vad vi i dag skulle

⁸Henriksson [1979b].

⁹Detta beslut och det efterföljande mötet i november finns inte noterade i klubbens protokoll. Det är möjligt att man ansåg att ekonomisk-politiska uttalanden inte var forenliga med klubbens syfte. Det är också möjligt att initiativtagarna inte fann klubben vara den bästa formella basen eftersom man i sin medlemskrets hade ett antal mindre aktiva och kanske även några mot idén negativa. Alla medlemmar var för övrigt inte närvarande. Vid det sammanträde som hölls i frågan i november en månad senare var det dock i stort sett klubbens medlemskrets som slöt upp.

kalla den stabiliseringspolitiska målsättningen. Den gick ut på att i möjligaste mån skydda sysselsättningen, samtidigt som man skulle eftersträva ett oförändrat penningvärde. De omedelbara motsättningsarna gällde i stället snarast medlen. De äldre ekonomerna med Heckscher i spetsen ville arbeta med diskonto- och valutapolitik och undvika alla direkta ingrepp i prisbildningen som t ex tullar och subventioner. Den yngre gruppen var här mindre bunden av liberala synsätt och öppen för såväl budgetpolitik som direkta regleringsingrepp. Det är dock anmärkningsvärt hur ense båda grupperna var om den roll förväntningarna spelade och de möjligheter som förelåg att påverka sysselsättningsläget genom uttalanden och åtgärder som verkade via förväntningsbildningen.¹⁰

Trots den överraskande stora enigheten och likheten mellan ståndpunkterna misslyckades ändock försöket till gemensam aktion. Det hela föll uppenbarligen på oenighet beträffande den praktiska utformningen av prisstabiliseringsmålet. Heckscher ville framför allt stabilisera partiprisnivån, medan Myrdal snarast ville stabilisera konsumtionsvaruprisnivån. Stabila konsumtionsvarupriser tycktes för båda innebära en viss stegring av partiprisnivån, varför man kan säga att Heckschers linje lutade något åt det deflationistiska hållet medan Myrdals linje lutade åt det inflationistiska hållet.

Misslyckandet resulterade i att Heckscher skrev en egen text och fick den publicerad redan inom en månad.¹¹ Myrdal som uppenbarligen kände sig överflyglad av Heckschers snabbt utkomna bok lyckades dock få sitt eget manuskript tillsammans med Kocks föredrag publicerat strax därefter.¹² Skrifterna blev föremål för stor uppmärksamhet. Man får gå tillbaka till första världskrigets dagar för att finna en motsvarande aktivering av svenska ekonomer i offentlig ekonomisk-politisk debatt. Diskussionerna hösten 1931 fick otvivelaktigt stor betydelse för

utformningen av den följande svenska ekonomiska politiken, vilken ju rönt berättigad internationell uppmärksamhet. De var säkert också betydelsefulla för det fortsatta ekonomisk-teoretiska tänkandet. Samma höst initierades de studier inom 1927 års arbetslöshetsutredning vilka några år senare utmynnade i de uppmärksammade teoretiskt innovativa rapporterna från Alf Johansson, Dag Hammarskjöld, Bertil Ohlin och Gunnar Myrdal.

Den Ohlinska eran 1932–1947

Efter konfrontationerna i klubben hösten 1931 kom Heckschers fortsatta medverkan snart att upphöra. Han hade fram till denna tidpunkt varit den aktiva dynamon såväl intellektuellt som socialt. Klubbens aktivitet avtog därmed under en tid. Det dröjde dock inte länge innan de yngre medlemmarna i klubben fick fart på verksamheten igen.

Med Ohlin som ordförande inleddes en period som på många vis markant skilde sig från den Heckscherska. Dess första år är särskilt intressanta på grund av det nya tänkande som kan följas i klubbens protokoll. Redan i mars 1933 vid klubbens första sammanträde sedan Ohlin valts till ordförande höll Ohlin ett föredrag med rubriken "En prae-wickselliansk penningteori". Detta torde ha innehållit det centrala i den uppsats Ohlin skrev hösten 1932 och sände ut till klubbens krets, och som 1933 inflöt i *Ekonomisk Tidskrift*. Det är framför allt denna uppsats som demonstrerar Ohlins oberoende av Keynes i

¹⁰En intressant belysning av de äldre svenska ekonomernas ekonomisk-politiska ställningstaganden har tidigare getts av Lars Jonung (Jonung [1979]). Han refererar även till min tidigare forskning om ekonomerna och den ekonomiska politiken hösten 1931. Se Henriksson [1979a].

¹¹Heckscher [1931].

¹²Myrdal [1931].

utvecklingen av penningteorin.¹³ Vid mötet i klubben fick Ohlin synpunkter från både Myrdal och Alf Johansson. I övrigt var 1933 ett år då det mesta av den diskussion som fördes mellan de i teoriutvecklingen engagerade ekonomerna var förlagd till andra fora och medier. Det förekom t ex en hel del korrespondens mellan dem i vilken de kommenterade varandras promemorior.

Däremot blev 1934 ett av klubbens mest intensiva teoridebattår. Erik Lundberg hade nu återkommit från en två-årig studievistelse i USA. Han presenterade i januari sina intryck från denna tid. Senare under våren redovisade han sina första modeller för den kommande avhandlingen. Föredragets titel löd: "Några teoretiska spörsmål angående sammanhanget mellan investeringstid, cirkulationshastighet och köpkraft". Vid det tillfället var närvaron ovanligt stor och protokollet förmåler att diskussionen var livlig, som vanligtvis varit fallet närhelst Erik Lundberg medverkat. I diskussionen deltog utöver Ohlin bl a Lindahl, Myrdal, Kock och Hammarskjöld.

Senare under året presenterade Lindahl sin berömda "A note on the dynamic pricing problem". Denna hade han strax dessförinnan cirkulerat till en stor krets ekonomer inklusive Keynes. Från denne inhämtade han senare under hösten beskedet "your way of dealing with time leads to undue complications and will be very difficult either to apply or to generalize about".¹⁴

Wigforss var närvarande vid detta tillfälle vilket visar hans stora intresse för den ekonomisk-teoretiska debatten. Ekonomernas respekt och aktning för Wigforss som en like i det teoretiska arbetet hade erkänts redan genom hans inval i klubben 1932. Han höll då ett föredrag om "Depression och sparsamhet", och fick tillfälle att inför en talrik åhörarkrets presentera sina redan då välutvecklade keynesianska insikter.

Utländska gästspel

År 1934 inleds på allvar klubbens roll som värd vid utländska gästbesök, vilket sedan alltmer kom att bli dess främsta funktion i det stockholmska nationalekonomiska forskarsamhället. Under den Heckscherska perioden hade utländska gäster varit ganska sällsynta vid klubbens möten.

De utländska gästerna var av tre slag. Där var först en liten men anmärkningsvärd grupp som sökte sig till Stockholm attraherade av den svenska nationalekonomins växande internationella anseende, i avsikt att på ort och ställe inhämta vad de svenska ekonomerna nått fram till. 1934 talade Brinley Thomas i klubben över ämnet "Some remarks on Swedish crisis literature". Utsänd från London School of Economics hade han spenderat ungefär ett halvår i Sverige och sedan på ett utomordentligt sätt sammanfattat det svenska forskningsläget i en bok.¹⁵ Genom honom fick de svenska idéerna sin första kompetenta presentation i engelskspråkiga kretsar.

I början av 1936 gästades klubben av en holländsk ekonom som föreläste om "Various notions of monetary equilibrium" uppenbarligen ett ämne där Myrdals neowicksellska ansats kan ha stått i centrum. Vid detta föredrag var också den ännu ganska okände Kalecki närvarande. Han hade via kontakt med Myrdal kommit till Sverige från Polen som Rockefellerstipendiat. Han gjorde inget framträdande i klubben men var aktiv deltagare i lic- se-

¹³Ohlin [1933].

¹⁴Därmed fick Lindahl och de övriga i klubbens krets klart besked om Keynes inställning till periodanalysen och en förvarning om vad som skulle komma i den bok man så ivrigt väntade på. Redan samma höst delgav även Ohlin sin syn på Lindahls not till klubbens medlemmar. Han påpekade att Lindahl i denna modifierat sin uppläggning efter den kritik han tidigare fått från Ohlin och Myrdal. Inom klubben skulle frågan om periodanalysen återkomma vid många tillfällen under de följande åren. Ohlin [1972].

¹⁵Thomas [1936].

minariet vid Stockholms högskola. Han avbröt emellertid sin Sverigevistelse då han i början av 1936 läst Keynes *General Theory* och förlade fortsättningen av sin stipendievistelse till England.

En andra grupp var flyktingar – främst judiska – från den tyska sfären i Europa efter Hitlers "Machtübernahme" 1933. Denna invandring fick genomslag i klubben redan 1934. Bland de mer prominenta i denna grupp kan nämnas Svend Riemer. Han kom under sin Stockholmsperiod att utöver sina insatser som ekonom genom seminarieverksamhet bidra till att sociologisk och demografisk forskning fick fortsatt stimulans. Ett särskilt intressant flyktingnamn var W Feller. Han skulle till slut liksom Riemer hamna i USA där man bättre än i Sverige kunde tillgodogöra sig hans matematiska kapacitet. Han tycks ha haft ett visst samröre med yngre svenska ekonomer som Erik Lundberg och Ingvar Svennilson, vilka han hjälpte på olika sätt i deras teoretiska arbete.

Den tredje och mest prominenta gruppen utländska ekonomer var dock de som blivit särskilt inbjudna. 1935 fick klubben ett anslag från J H Palmes fond, där Heckscher satt som främste medelsförmedlare. Klubben fick därmed tillfälle att bjuda in utländska gästföreläsare. I slutet av 1935 kunde klubbens medlemmar under två dagar lyssna till dansken Zeuthen som föreläste om konkurrensteorin. I april 1936 kunde man få hit Frisch. Denne föreläste under två dagar om "Den svenska uppläggnings av den monetära teorin och periodvalet vid monetär analys". Detta hade som nämnts ovan Erik Lundberg behandlat i sitt föredrag två år tidigare och var ju en av kärnpunkterna i utvecklingen av den svenska periodanalysen.

Det var som framgick i inledningen Palmemedel som finansierade även Keynes visit och fortsatta anslag från denna fond möjliggjorde under 1937 besök av Morgenstern och Tinbergen. Båda

talade om aktuella konjunkturteoretiska frågor. Morgenstern var då ännu chef för det österrikiska konjunkturinstitutet, vilket senare kom att läggas under överinsyn av konjunkturinstitutet i Berlin. Tinbergens föredrag är notabelt också därför att man vid den efterföljande middagen kunde notera såväl Cassels som Heckschers närvaro.

De utländska gästföreläsarna under 1938 och 1939 tycks ha fått mindre upplutning bland klubbmedlemmarna. Inte ens paret Hicks tycks ha kunnat dra någon större publik när de gästade klubben under en vecka i maj 1939.

Genom att det under 1930-talets slut kom så många utländska föreläsare blev det föga plats för svenska framträdanden. 1938 framträdde dock två yngre medlemmar av Stockholmsskolan för första gången i klubben. Under november talade Palander om "Föreställningarna om konkurrenternas handlingsätt som på företagspolitiken inverkan faktorer vid konkurrens mellan ett fåtal företag". Palanders föredrag visar att Stockholmsekonomenas intressen inte enbart gällde penning- och makroteoretiska frågor utan att man nu även ägnade sig åt mikroteoretiska frågor. I dessa, som Zeuthens tidigare berörda föredrag gav besked om, hade danskarna hittills varit de ledande i Norden. Efter Myrdals avhandling 1927 hade ganska litet gjorts inom Stockholmskretsen under 1930-talets tidigare del. Ett undantag förutom Palander var naturligtvis Svennilson. När han nu fick tillfälle att tala i klubben så blev det emellertid inte de teoretiska forskningsresultaten han presenterade. Ämnet var "Synpunkter på det svenska näringslivets utvecklingstendenser".

Under den Ohlinska periodens senare fas innebar givetvis krigsåren stora omställningar för klubben. 1940 hölls endast ett sedvanligt föredrag när Gustav Åkerman vid vårmiddagen föreläste om inflationsfaran. Inflationsproblematiken togs senare under året upp i klubben av Erik

Lundberg. Han talade i oktober vid det nordiska mötet som klubben arrangerade med anledning av krigssituationen. Vid detta möte avhandlades hela den ekonomiska problematik som uppstått för Nordens stater. Under tre dagar mötte inte mindre än 22 av klubbens medlemmar upp vid diskussioner på Handelshögskolan med sex gästande ekonomer från våra grannländer.

Under de möten som hölls 1941 dominerade de aktuella frågorna helt. Vid vårmiddagen på Hyllan, diskuterade man aktuella ekonomiska frågor med Arthur Montgomery som strax före krigsutbrottet återbördats till Sverige efter en 18 års professorstjänst i Åbo.¹⁶

1942 fyllde klubben 25 år. Detta firades den 30 januari med en middag där Ohlin officierade med ett anförande om klubbens historia. I mars återkom han med en föreläsning om Stockholmskolans ställning till kvantitetsteorin. Nästa år inflöt en artikel av honom i *Ekonomisk Tidskrift* med denna rubrik.¹⁷ Vid vårmiddagen detta år talade Palander om den nationalekonomiska undervisningen. Ämnet antyder att man nu började se framåt mot en annalkande fred.

1943 sammanträdde man inte mindre än tio gånger. Utländska gäster började åter uppenbara sig. Även svenska ekonomer hade detta år mycket att säga varandra. Man diskuterade bl a den första Beveridgeplanen och övrig engelsk politik under krigsåren. Karin Kock hade gjort en äventyrlig studieresa till England och lade fram sina viktigaste resultat i ett föredrag i september. Den inhemska svenska ekonomisk-politiska problematiken behandlades av Erik Lundberg och Ingvar Svennilson.

1944 tycks ekonomerna jämfört med 1943 ha blivit så hårt engagerade i sina respektive fredsförberedelser att klubben endast fick tid att sammanträda två gånger. I juni diskuterade Ohlin som svar på Myrdals just då utkommande bok i samma ämne, den förespända ameri-

kanska efterkrigs-krisen.

Uppgiften att vara värd vid besök av utländska ekonomer återupptog klubben tämligen omgående efter fredens ankomst. Det blev emellertid ingen omedelbar återgång till diskussioner av teoretiska ämnen utan snarare en fortsättning av de ekonomisk-politiska diskussioner som dominerat under krigsåren. I hög grad torde denna utveckling återspegla Ohlins orientering mot sådana frågor. Under de första efterkrigsåren torde det också ha varit få ekonomer förunnat att ostört ägna sig åt rent teoretiska frågor. Utöver de stora praktiska ekonomisk-politiska frågor som då stod på den offentliga debattens agenda, utkämpades även i Sverige en upphetsad systemdebatt som inte tillät mycken kontemplation över partialderivator och andra former av "implicit theorizing". Under de första efterkrigsåren fick klubbens medlemmar också höra ett ganska stort antal rapporter av hemvändande resenärer från USA som talade om sina "amerikanska intryck". Under 1947 var såväl Ohlin som Svennilson och Lundberg i USA på besök.

Epilog

I samband med att Svennilson en kort period och därefter Lundberg övertog ordförandeskapet efter Ohlin kom klubbens diskussioner ånyo att inriktas mot mera teoretiska frågor. Klubbens medlemmar kunde således under 1948 lyssna till Klein om ekonometrisk forskning, till Phillips om ekonomisk utvecklingsteori och 1949 till Joan Robinson om monopolteori och Alvin Hansen om konjunktur- och tillväxtteori. 1950 talade Koopmans om transport- och lokaliseringsteori och Havelmo om sambandet mellan statisk och dynamisk marknadsteori. Klubbens sista i protokollboken noterade föredrag hölls

¹⁶Henniksson [1987].

¹⁷Ohlin [1943].

den första oktober 1951 av Dennis Robertson. Han talade om ett ämne som även Keynes berörde i sitt föredrag exakt 15 år tidigare, nämligen "the rate of interest". I detta teoretiska tvisteämne fanns det gamla intellektuella band mellan Stockholmsekonomen och Robertson som båda ifrågasatte Keynes teori om räntan.

Det svenska inslaget i de teoretiska föredragen förblev även under denna nya fas ganska litet. Som ende svenske föredragshållare framträdde 1948 Ingvar Ohlsson med ett föredrag om nationalbudgeten. Föredraget var också notabelt med tanke på att en så pass ung man fick hålla ett föredrag. Ungdomen hade inte fått visa framfötterna i klubben alltsedan Lundbergs framträdanden på 1930-talet. Klubben tycktes uppleva en brittsommar. Det kan t ex noteras att man för första gången sedan 1926 då Alf Johansson höll sitt föredrag om Gustav Vasas penningpolitik, återigen började lyssna på ekonomhistoriker. 1947 gästades klubben av Rostow som talade om användningen av Keynes teori vid tolkningen av engelsk ekonomisk historia under 1800-talet. Vid ett sammanträde i början av 1951 diskuterade man tillsammans med inbjudna ekonomhistoriker med Heckscher och Söderlund i spetsen, Dahmén's uppmärksammade avhandling.

Det kan tillfogas att Heckscher som en gång startat Nationalekonomiska klubben för att bjuda Wicksell tillfälle till kreativt emeritusliv, nu själv var emeritus och ordförande i en ekonomisk-historisk förening som i huvudsak bildats för att bjuda honom samma otium.

Sammanfattning

Den fråga som idag står i centrum vid en bedömning av klubbens betydelse är den roll klubben spelade för Stockholmskolan. Det kan konstateras att klubben var en vital faktor bakom de bidrag som kom från skolan under dess blomstrings-

period vilken sammanföll med Ohlinperiodens första fas i klubbens historia. Genom klubben fick Stockholmsekonomen ett forum för direkt diskussion av varandras tankeprodukter. Dessa hade visserligen ofta utarbetats i andra sammanhang, t ex inom Arbetslöshetsutredningen eller inom lic-seminariet vid Stockholms högskola, men i klubbens krets kom mycket av den viktiga dialogen och den ömsesidiga kritiken fram, vilket gjorde klubben till en viktig tankeutvecklande miljö. Sådant tankeutbyte utvecklades givetvis inte bara i den debatt som kan tid- och lokalfästas till själva klubbmötena. I själva verket torde de flesta av dessa diskussioner ha ägt rum utanför klubbmötena. Men det var klubbens existens som skapade och underhöll dem. Inte minst var klubben under denna tid viktig genom att – trots det tidigare precedensfallet beträffande Cassel – föra samman ekonomer som av personlig animositet eller av andra skäl annars inte skulle ha träffats så ofta. Man sände brev och PM till varandra, telefonerade och umgicks i en omfattning och med en intensitet som svårigen skulle ha utvecklats om klubben inte funnits. Det var oftast frågan om spontan vidareutveckling av de diskussioner som väckts vid klubbmötena, men det bör noteras att en hel del av diskussionerna medvetet understöddes av bl a Ohlin, som därmed får sägas ha spelat en inte oväsentlig entreprenörroll.

Framställningen har påvisat att klubben var väsentlig även för Stockholmskolas tillkomst. Det konstaterades vilken viktig roll klubben spelade genom att föra Wicksell i personlig kontakt med Stockholmsekonomen och därmed skapa en viktig "oral" länk i Wicksellarvets överförande till nästa generation. Men lika väsentlig för skolans tillblivelse var den roll klubben konstaterades spela efter Wicksells död då den blev skådeplatsen för den yngre generationens emancipation från de äldres inflytande. Framställningen har visat hur emancipationsprocessen inled-

des med den ideologiska konfrontationen 1928 och hur den kan sägas ha avslutats med den katalyserande debatten hösten 1931. Utan klubben torde denna emancipationsprocess ha blivit svårare och kanske ofullgången och därmed hade kanske förlossningen av de nya teoretiska idéerna försenats eller rent av aborterats.

Efter att ha noterat klubbens betydelse för såväl Stockholmsskolans tillblivelse som dess blomstringsperiod är det naturligt att fråga vilken roll klubben kan ha spelat för skolans senare utveckling. I den mån denna kan betraktas som en nedgång ligger det nära till hands att peka på den betydelse klubben allt mera fick som värdinstitution vid utländska besök. Dessa kan visserligen ha berikat och stimulerat den svenska diskussionen under dess tidigare fas då de svenska ekonomerna - i synnerhet Ohlin men även Lindahl - sporrades av den vetenskapliga tävlingsituation som uppstod mellan Wien-skolan och Cambridgeskolan. Men efter Keynesåret 1936 är det möjligt att de från skyarna i väst nedstigande gudarna bidragit till att inte bara förstumma den svenska debatten utan kanske även rent materiellt kväva den genom att beröva den dess viktigaste forum.

Avslutningsvis måste tillfogas att klubbens betydelse inte enbart kan bedömas utifrån det analytiska doktrinhistoriska perspektiv som Stockholmsskoleforskningen hamnat i under senare år. I ett vidare ekonomisk-historiskt perspektiv torde klubbens roll för den ekonomiskpolitiska debatten framstå som det intressantaste. Inom klubben fördes nationalekonomer från ofta politiskt divergerande läger samman och fick, när consensus inte nåddes, ändock tillfälle att skärpa och utveckla de argument som fördes till torgs inför en större allmänhet. Denna funktion fyllde klubben inte bara under Stockholmsskoleperioden utan även under 1920-talet och 1940-talet. Klubben bidrog därmed till att stärka det drag som i internationellt perspektiv mer än den veten-

skapliga 'nivån framstått som unikt och kanske efterföljansvärt i svensk nationalekonomi, nämligen dess stora betydelse för den ekonomiska debatten och den ekonomiska politiken.

Referenser

- Brisman, S, [1930], "De unga nationalekonomernas revolt". *Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning*, 5 dec.
- Heckscher, E F, [1931], *Sveriges penningpolitik. Orientering och förslag*. P A Norstedt & Söners förlag, Stockholm.
- Henriksson, R G H, [1979a], "Swedish Economists and the Fall of the Gold standard in 1931". Opublicerat PM.
- Henriksson, R G H, [1979b], "Eli F Heckscher och svensk nationalekonomi". *Ekonomisk Debatt*, Årg 7, nr 8.
- Henriksson, R G H, [1987], "Arthur Montgomery". *Svenskt Biografiskt Lexikon*, nr 125, s 709-714.
- Johansson, A, [1926], "Penningväsendet under Gustav Vasas regering". *Historisk Tidskrift*, Årg 46, s 209-254.
- Jonung, L, [1979], "Cassel, Davidson and Heckscher on Swedish Monetary Policy. A Confidential Report to the Riksbank in 1931". *Economy and History*, Vol XXII, No 2.
- Keynes, J M, [1926], *The End of Laissez-Faire*. Hogarth Press, London.
- Keynes, J M, [1973] *Collected Writings of John Maynard Keynes*, Vol XIV "The General Theory and After", Part II, "Defense and Development", utgiven av Donald Moggridge. McMillan, Cambridge University Press, London.
- Keynes, J M, [1979], *Collected Writings of John Maynard Keynes*, Vol XXIX "The General Theory and After, A Supplement", utgiven av Donald Moggridge, McMillan, Cambridge University Press, London.
- Myrdal, G, [1930], *Vetenskap och politik i nationalekonomi*. Norstedt & Söner, Stockholm.
- Myrdal, G, [1931], *Sveriges väg genom penningkrisen*. Natur och Kultur, Stockholm.
- Ohlin, B, [1921], "Något om prisstegring, inflation och valutapolitik". *Ekonomisk Tidskrift*, Årg 23, s 55-69.
- Ohlin, B, [1933], "Till frågan om penningteorins uppläggning". *Ekonomisk Tidskrift*, Årg 35, s 45-81.
- Ohlin, B, [1943], "Stockholmsskolan kontra kvantitetsteorin". *Ekonomisk Tidskrift*, Årg 45, s 27-46.
- Ohlin, B, [1972], *Bertil Ohlins memoarer. Ung man blir politiker*. Bonniers, Stockholm.
- Thomas, B, [1936], *Monetary Policy and Crises*. George Routledge and Sons, Ltd, London.
- Wicksell, K, [1919], "Professor Cassels nationalekonomiska system". *Ekonomisk Tidskrift*, Årg 21, s 195-226